

Tomasz Lenkiewicz

Unifikacja i dywersyfikacja życia kulturowego

Unification and diversification of cultural life

Abstract

Nowadays, one can observe signs of world's unification and, at the same time, its diversification. These interdependences relate primarily to the economic, social, political and cultural spheres. It is assumed that in the postwar period, Western civilization has shifted from the industrial to the post-industrial phase, which is called information, consumer or a business civilization. There are many factors and phenomena that imply the unification and diversification of cultural life in modern conditions, closely related to uniformity and standardization. The most important of these are: scientific and technological progress and development, legal solutions and media. The modern socio-political and economic image of Europe reveals a characteristic discrepancy between declarations and reality visible especially in the creation and functioning processes of the European Union. The process of unification and disintegration of Europe raises issues such as: a crisis of values, of humanism, depreciation of moral principles.

Słowa kluczowe: unifikacja, dywersyfikacja, globalizacja, cywilizacja, kultura
Keywords: unification, diversification, globalization, civilization, culture

Współcześnie obserwuje się przejawy unifikacji świata i jednoczesnych dążeń do jego dywersyfikacji. Współzależności dotyczą przede wszystkim sfery gospodarczej, społecznej, politycznej i kulturowej. Występują zjawiska: wzrostu ilości kapitału przekraczającego granice państwa, transferu techniki i technologii, migracji ludności, uniwersalizacji wartości kulturowych, rozwiązań społeczno-politycznych, globalnego zasięgu transportu i komunikacji, poświęcania przez polityków i społeczeństwo coraz większej uwagi sprawom dotyczącym całego globu, wzrostu liczby instytucji, organizacji i ugrupowań międzynarodowych, rozwoju prawa międzynarodowego. Natomiast na drugim biegunie sytuują się takie zjawiska, jak: odżywanie lokalizmów

i regionalizmów, nasilanie się nastrojów i ruchów separatystycznych oraz dążeń do zachowania własnej tożsamości kulturowej wśród mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych¹.

Globalizacja systemu światowego nie oznacza jego wewnętrznej jednorodności. Świat jest i pozostanie wewnętrznie zróżnicowany chociażby wskutek występującego zróżnicowania cywilizacyjnego. Do głównych cywilizacji współczesnego świata zalicza się cywilizacje:

- a) chińską,
- b) japońską,
- c) hinduistyczną,
- d) islamską,
- e) prawosławną,
- f) zachodnią,
- g) latynoamerykańską,
- h) afrykańską (której występowanie bywa kwestionowane)².

Przyjmuje się, że w okresie powojennym cywilizacja zachodnia weszła z fazy industrialnej w postindustrialną, którą jako kolejny etap rozwoju cywilizacyjnego, nazywa się cywilizacją informacyjną, informatyczną, konsumpcyjną bądź biznesu. Jej cech charakterystycznych upatruje się w:

- a) postępującej globalizacji cywilizacji zachodniej;
- b) dynamicznym rozwoju naukowo-technicznym stanowiącym podstawowy czynnik postępu;
- c) zewnętrznym i wewnętrznym ograniczeniu suwerenności państwowej;
- d) ścieraniu się tendencji integrujących i unifikujących świat z siłami dezintegrującymi;
- e) ekonomizacji i urynkowieniu wszelkich dziedzin życia;
- f) informacji jako podstawowego zasobu ekonomicznego i jednocześnie problemów wynikających z jej nadmiaru;
- g) rozwoju tzw. usług dla ludności;
- h) zmienności, różnorodności, przejściowości towarzyszących życiu człowieka;
- i) depersonalizacji, dezintegracji, fragmentacji i krótkotrwałości stosunków międzyludzkich;
- j) indywidualizmie;
- k) konsumpcjonizmie;
- l) wzroście mobilności społecznej;

¹ E. Polak, *Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury materialnej*, Gdańsk 1996, s. 143–144.

² S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997, s. 49–54.

- m) podniesieniu materialnego poziomu życia przy jednocześnie rosnącym zróżnicowaniu w tym zakresie, wzroście poziomu aktywności i samoorganizowania się ludzi;
- n) dominacji gospodarki nad polityką;
- o) dominacji techniki nad kulturą;
- p) zacieraniu różnic między tzw. kulturą wyższą i niższą – rozwoju tzw. kultury masowej;
- q) dysproporcjach pomiędzy poziomem rozwoju materialnego a duchowego³.

Powszechnie uważa się, że co najmniej od połowy XX w., szczególnie w sferach: naukowo-technicznej, ekonomicznej, kultury popularnej i obyczajowości, niemal cały świat został opanowany przez tzw. kulturę amerykańską – będącą niejako odmianą cywilizacji zachodniej – przejmując osiągnięcia kultury materialnej Zachodu, a zwłaszcza USA. Skutkowało to ukształtowaniem się współczesnego ładu globalnego, którego symptomatycznymi zjawiskami stały się:

- a) totalna unifikacja kulturowo-cywilizacyjna w efekcie dominacji Zachodu, a zwłaszcza USA;
- b) stopniowa unifikacja kulturowo-cywilizacyjna w wyniku wymieszania i wzajemnego przenikania;
- c) integrowanie się kultur i cywilizacji przy zachowaniu znacznej różnorodności;
- d) unifikacja w zakresie kultury materialnej przy zachowaniu różnorodności w odniesieniu do kultury duchowej;
- e) integracja kultur jedynie w granicach dużych kręgów kulturowo-cywilizacyjnych;
- f) rosnący pluralizm i różnorodność kulturowa przy powierzchownej unifikacji;
- g) stopniowa dezintegracja cywilizacji zachodniej, prowadząca nieuchronnie do jej upadku;
- h) integracja i dezintegracja w sferze kultury, następuje wzajemne przenikanie się tych procesów⁴.

Kształtująca się nowa rzeczywistość kulturowa i cywilizacyjna powodowana jest przede wszystkim przez:

- a) postęp naukowo-techniczny;
- b) uregulowania prawne, w tym prawa człowieka;
- c) edukacje ukierunkowaną na rozumienie kierunków współczesnych przemian kulturowych.

³ E. Polak, *Integracja i dezintegracja jako współzależne procesy współczesnych przemian cywilizacyjnych*, Gdańsk 2001, s. 178.

⁴ *Ibidem*, s. 187–188.

Wśród szczególnych znaków ujawniających się w całokształcie życia kulturowego czytelne są:

- a) standaryzacja – wzory, modele postaw, zachowań społeczno-politycznych, jak i parametry miar, wag, jakości towarów, wymagań, norm w sferze pracy, relacji i ocen w całokształcie działalności ludzi;
- b) maksymalizacja – dążenie do osiągnięcia jak największych rezultatów w aktywności kulturowej, zwłaszcza w sferze pracy oraz uzyskiwaniu dochodów i zysków;
- c) uniformizacja – ukierunkowanie na uniwersalizację zaspokajania potrzeb i oczekiwań kulturowych, kształtowania postaw, zachowań, aspiracji, wartości społeczeństwa globalnego⁵.

Istnieje wiele czynników oraz zjawisk implikujących unifikację i dywersyfikację życia kulturowego w warunkach globalizacji, ściśle powiązanych z uniformizacją, maksymalizacją i standaryzacją. Do najistotniejszych zalicza się:

- a) postęp naukowo-techniczny, w którym ważną funkcję przyznaje się standaryzacji i uniformizacji;
- b) poziom rozwoju nauki;
- c) rozwiązania prawne i edukację ukierunkowaną na wykształcenie świadomości przemian kulturowo-cywilizacyjnych;
- d) środki masowego przekazu sytuujące się w przestrzeni między informacją a dezinformacją, wyraźnie oddalające się od świata nauki oraz będące narzędziem generującym wzory, modele i standardy życia kulturowego;
- e) dysproporcje między założeniami ideowymi a praktyką życia społecznego, generujące nową standaryzację i unifikację życia kulturowego, objawiające się m.in. we wzrastającej liczbie ludzi wykluczonych – niepotrafiących przystosować się do zmieniającej się w krótkim czasie rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej⁶.

Tempo przemian kulturowo-cywilizacyjnych powoduje, że w postrzeganiu zjawisk i procesów życia kulturowego pierwszeństwo zdobywa emocjonalność przed racjonalnością. Standaryzacja życia kulturowego generuje nowe reguły oraz zasady w jakich musi funkcjonować jednostka, standaryzacja i uniformizacja określają wektory rozwoju jednostki partycypatywnej. W życiu politycznym obowiązują określone wzory, modele, paradygmaty działania oraz odpowiedzialności ponoszonej za podejmowane decyzje oraz wybory kierunków działalności, a działania społeczno-polityczne mają charakter systemowy, poprzez to ludzie stają się elementami systemu w danej rzeczywistości – uzależnionymi od środków komunikacji, narzędzi pracy oraz cało-

---

⁵ A. Chodubski, *O standaryzacji i uniformizacji życia kulturowego*, „Cywilizacja i Polityka” 2012, nr 10, s. 32.

⁶ *Ibidem*, s. 36.

kształtu infrastruktury społecznej. Przestrzeganie standaryzacji jest postrzegane jako kryterium rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego, określane są ramowe kryteria zjawisk i procesów życia społecznego. Standaryzacja życia kulturowego wiąże się ze zjawiskiem matematyzacji jego całokształtu, wyraża się przekonaniem, że to co nie udaje się ująć w liczbach jest mało znaczące z punktu widzenia rozwoju kulturowego i cywilizacyjnego. Wpływ standaryzacji ujawnia się w całokształcie rzeczywistości społecznej, a przede wszystkim takich jej elementach, jak: warunki mieszkaniowe, wykształcenie, zatrudnienie, zabezpieczenia społeczne, wypoczynek i rekreacja. W sferze przepływu informacji zauważa się, że życie kulturowe jest poddawane ciągłej kontroli poprzez monitorowanie pracy, miejsc rekreacji, pobytu w miejscach życia publicznego oraz ewidencjonowanie jednostki w wymiarze tożsamości i finansowym. Standaryzację i uniformizację powodują i kształtują zjawiska wszechobecne w kształtującej się globalnej społeczności obywatelskiej, do których należą:

- a) centralizacja – przepływ informacji, zarządzanie;
- b) koncentracja – pracy, kapitału, ludzi;
- c) koordynacja – czasu, rytmu pracy;
- d) komercjalizacja – utowarowienie, dominacja praw rynku;
- e) marketyzacja – supermarkety jako „świątynie handlu”;
- f) macdonaldyzacja – uniformizacja, masowość;
- g) uniwersalizacja – normatywistyczne postrzeganie życia kulturowego⁷.

Współczesny świat określany mianem cywilizacji informacyjnej ulega w szybkim tempie głębokim przemianom kulturowym, przede wszystkim radykalnie zmienia się obraz wartości życia politycznego, które ulegają jednocześnie procesom głębokiej uniwersalizacji – powodowanej przez globalizację, a zarazem reorientacji w strukturze zinstytucjonalizowania oraz w pełnieniu funkcji cywilizacyjnych. Przemiany sfery kulturowo-cywilizacyjnej charakteryzują sprzeczne tendencje:

- a) homogenizacja/heterogenizacja, wymieszanie konwencji, eklektyzm stylów, rozmycie wartości i równocześnie potrzeba odbudowy ich pierwotnych znaczeń;
- b) dekompozycja/dekompozycja – rozbite treści i obszary kultury wchodzą w nowe konstelacje stylistyczne, formalne, tworząc nowe konwencje;
- c) deterytorializacja/reterytorializacja – oderwanie od lokalnego kontekstu konkretnych treści kultury, wynikające z różnorodnych sposobów komunikowania, translokacji i wymiany w sferze informacyjnej i symbolicznej oraz wartości i jednocześnie dążenie do zintegrowania i zakorzenienia ich w konkretnym środowisku;

⁷ Ibidem, s. 33–35.

- d) transkulturyzacja/internalizacja – przemieszane treści pokonują różne obszary, w tym również utarte konwencje i kanony, o czym świadczy współlistnienie wartości tradycyjnych z supernowoczesnymi, elitarnych z ludowymi, zachodnich z tubylczymi. Wchodzą one w różnorodne interakcje, przenikają się i dopełniają⁸.

Wyzwania i rzeczywistość, w której funkcjonuje współcześnie ludzkość określa się mianem „ryzyka”. Różnorodność oferty zmian kulturowych utrudnia wypracowanie środków i stylów zachowań, norm, symboli komunikacji kulturowej. Ujawnia się niepewność przyszłości, dezorientacji w wyborze drogi życiowej i działalności jednostki. Obserwuje się opóźnienie rozwoju duchowego w stosunku do ładu gospodarczego i informatycznego. Cywilizacja informacyjna bazuje na udanej technologii, nieposiadającej właściwej korelacji ze stosunkami międzyludzkimi, dużą nośność wykazując: egoizm, bezwzględność przemocy, prymitywizm zachowań i mentalności, natomiast nowe zjawiska społeczno-polityczne ujawniające się w jej kształtowaniu ukazują:

- a) zastępowanie etyki, moralności – skutecznością;
- b) zastępowanie solidarności – utylitarystycznym indywidualizmem;
- c) kompetencje – medialnością;
- d) przewidywalność – dezorientacją społeczno-polityczną, poczuciem utraty bezpieczeństwa, niepewnością przyszłości;
- e) tradycyjne wartości – substytutami rynku, komercji⁹.

Obok wielu znaków dywersyfikacji współczesnego świata, generowanych przez ogólne upodmiotowienie polityczne, społeczne i gospodarcze jednostki obserwuje się jednocześnie wektory kształtujące ich integrację. Wśród nich szczególnie zwraca się uwagę na wizję zanieczyszczenia środowiska naturalnego, głód, bezrobocie, deficyt wody, nieuleczalne choroby, eskalację terroryzmu i przemocy. Akcentując wymiar globalny tych problemów, próbuje się wyzwania te rozwiązywać instytucjonalnie za pomocą różnych specjalistycznych podmiotów¹⁰.

Zjawiska i procesy przemian życia kulturowego są czytelne w przestrzeni Unii Europejskiej, gdzie przyjmuje się wspólne standardy dotyczące środowiska naturalnego, bezpieczeństwa, polityki socjalnej, rynku pracy itp. Ujawnia się przy tym zjawisko poczucia przynależności do wspólnoty europejskiej oraz w pewnym stopniu do globalnej, generowanej przede wszystkim przez amerykanizację¹¹.

⁸ E. Polak, *Integracja i dezintegracja jako współzależne procesy współczesnych przemian cywilizacyjnych...*, s. 204–205.

⁹ A. Chodubski, *Wartości polityczne kształtującej się cywilizacji informacyjnej*, „Cywilizacja i Polityka” 2010, nr 8, s. 10.

¹⁰ Por. ibidem, s. 10–16; idem, *Świat w którym żyjemy. Wektory przemian cywilizacyjnych*, „Cywilizacja i Polityka” 2011, nr 9, s. 12–15.

¹¹ Idem, *O standaryzacji i uniformizacji życia kulturowego...*, s. 35.

Uznaje się, że całość kultury europejskiej jest konglomeratem:

- a) wartości indywidualno-lokalnych zakorzenionych w odrębnych tradycjach i językach kształtowanych przez stulecia przez różne grupy etniczno-narodowe;
- b) pierwiastków ogólnoeuropejskich;
- c) pierwiastków globalnych.

W związku z dużym zróżnicowaniem kultury europejskiej i wagą tej sfery dla tożsamości Europejczyków, wypracowanie wspólnych założeń polityki kulturalnej przez Unię Europejską sprowadza się do realizowania konkretnych programów, których podstawy działalności stworzył traktat z Maastricht. Obecny stan cywilizacji zachodniej – szczególnie w Europie – wskazuje na dwa przeciwstawne jej kierunki rozwojowe. Jeden z nich odwołuje się do przeszłości, dążąc do zachowania podstawowych wartości, które są naturalną spuścizną wywodzącą się z minionych epok rozwojowych – antyku średniowiecza, nowożytności. Drugi zaś ukierunkowany jest na dążeniu do systematycznej eliminacji tradycji i wyborze tych zjawisk i procesów, które związane są z aktualnym studium cywilizacyjnym w wymiarze globalnym. W obu przypadkach dostrzega się występowanie tendencji skrajnych, radykalno-konserwatywnych oraz ekstremalnie-destrukcyjnych, ukazujących zarazem istotny kryzys cywilizacyjny¹².

W celu zachowania stabilności życia społecznego, stwierdza się, że systemy wartości i wzory powinny być względnie statyczne. Z jednej strony oczekuje się, że zmiany nawet ewolucyjne będą miały charakter dynamiczny, a z drugiej społeczności poddawane gwałtownym zmianom powinny zachować umiar i nie odchodzić od przyjętych wcześniej norm życia społecznego. Powrót do źródeł tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej oraz utrzymywanie własnych systemów i wzorów są gwarancją eliminowania sprzeczności¹³.

W współczesnym obrazie społeczno-politycznym i ekonomicznym Europy ujawnia się charakterystyczny rozdźwięk między deklaratywnością a rzeczywistością widoczny szczególnie w procesie tworzenia i funkcjonowania Unii Europejskiej. Tempo globalnych przemian cywilizacyjnych w istotnym stopniu narusza ład tradycji kulturowej w Europie, dychotomia tego zjawiska ukazuje otwartość na przemiany globalne, ale także przeciwstawianie się wartościom określanym mianem amerykani-

¹² Por. J. Barcz, *Inne polityki realizowane na szczeblu wspólnotowym*, [w:] *Integracja europejska*, red. J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, Warszawa 2007, s. 325–327; F. Gołębski, *Kulturowe aspekty integracji europejskiej*, Warszawa 2008, s. 201–205; idem, *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012, s. 157–162; idem, *Unia Europejska: jako wspólnota kulturowa*, [w:] *Europeistyka. Podręcznik akademicki*, t. 2, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2012, s. 67.

¹³ K. Burakowska, *Przemiany cywilizacyjne a tożsamość kulturowa*, „Cywilizacje w czasie i przestrzeni” 1995, nr 1, s. 31.

zacji. Dokonujący się proces unifikacji i dezintegracji Europy rodzi kryzys wartości, zwłaszcza następuje kryzys ideałów humanizmu, deprecjonuje się zasady moralne, obserwuje się pogoń za powierzchownym sukcesem, powszechne staje się postrzeganie świata kategoriami rzeczywistości wirtualnej¹⁴.

Bibliografia

Barcz J., *Inne polityki realizowane na szczeblu wspólnotowym*, [w:] *Integracja europejska*, red. J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, Warszawa 2007.

Burakowska K., *Przemiany cywilizacyjne a tożsamość kulturowa*, „Cywilizacje w czasie i przestrzeni” 1995, nr 1.

Chodubski A., *O standaryzacji i uniformizacji życia kulturowego*, „Cywilizacja i Polityka” 2012, nr 10.

Chodubski A., *Świat w którym żyjemy. Wektory przemian cywilizacyjnych*, „Cywilizacja i Polityka” 2011, nr 9.

Chodubski A., *Wartości cywilizacji współczesnej a unifikacja i dezintegracja Europy*, [w:] *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowski i A. Żukowski, Warszawa 2002.

Chodubski A., *Wartości polityczne kształtującej się cywilizacji informacyjnej*, „Cywilizacja i Polityka” 2010, nr 8.

Gołembski E., *Kulturowe aspekty integracji europejskiej*, Warszawa 2008.

Gołembski F., *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012.

Gołembski F., *Unia europejska jako wspólnota kulturowa*, [w:] *Europeistyka. Podręcznik akademicki*, t. 2, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2012.

Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997.

Polak E., *Integracja i dezintegracja jako współzależne procesy współczesnych przemian cywilizacyjnych*, Gdańsk 2001.

Polak E., *Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury materialnej*, Gdańsk 1996.

---

¹⁴ A. Chodubski, *Wartości cywilizacji współczesnej a unifikacja i dezintegracja Europy*, [w:] *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowski i A. Żukowski, Warszawa 2002, s. 30.